

Ályktun um rekstur náttúrustofa

69. Fjórðungsþing Vestfirðinga að hausti haldið á Laugarhóli í Bjarnafirði, 18. og 19. október 2024, skorar á stjórnvöld að efla náttúrustofur og tryggja rekstrargrundvöll þeirra til lengri tíma, bæði með frekari dreifingu verkefna til náttúrustofanna og að aukið fjármagn fylgi þeim verkefnum sem náttúrustofurnar taka að sér. Samningar umhverfis-, orku- og loftslagsráðuneytis við sveitarfélög um rekstur náttúrustofa runnu út um síðustu áramót. Stöðug varnarárátta um fjárframlög frá ríki veldur óöryggi og óvissu í rekstri stofnananna og hætt er við því að sameiningar náttúrustofanna, hvort sem er innbyrðis eða við aðrar stofnanir muni veikja þær og draga úr því góða og nauðsynlega starfi sem þær er unnið.

Greinargerð:

Náttúrustofurnar starfa samkvæmt lögum nr. 60/1992, um Náttúrufræðistofnun Íslands og náttúrustofur. Stofurnar urðu á sínum tíma að veruleika sem skref í byggðamálum og hefur það tekist einstaklega vel og er nú svo komið að jafnmargir starfa á náttúrustofunum á landsbyggðinni og á Náttúrufræðistofnun Íslands. Fyrstu árin voru stofurnar reknar með beinni aðild ríkisins sem skipaði einn stjórnarmann en með lagabreytingu árið 2002 dró ríkið sig út úr beinni aðild að stofunum. Samningar voru gerðir um fjárframlög ríkisins til stofanna við sveitarfélögin sem reka þær. Frá árinu 2002 hefur dregið úr tengslum náttúrustofa við umhverfis- og auðlindaráðuneytið þrátt fyrir að lesa megji úr umræðum á Alþingi og umfjöllun umhverfisráðherra þá og síðar að ætlunin hafi ekki verið að draga úr samvinnu við stofnanir ríkisins heldur að skýra rekstrarlega ábyrgð. Dregið hefur einnig úr fjárframlögum ríkisins til stofanna. Nú eru starfandi 8 náttúrustofur en jafnframt hafa í sumum landshlutum byggst upp þekkingarsetur sem starfa á sviði náttúrufræða með stuðningi ríkis og sveitarfélaga.

Nú er mikil deigla í náttúru- og umhverfisvernd á Íslandi, m.a. vegna skuldbindinga og markmiða Íslands í loftslagsmálum og vaxandi nýtingar náttúrunnar í ferðamennsku og annarri atvinnuuppbyggingu. Breytingar kalla á enn betri þekkingu og vöktun náttúrunnar um land allt og því er mikilvægt að meta hvernig fjármagn og fagþekking á þessu sviði getur nýst íslensku samfélagi sem best. Búið er að móta starfshóp sem falið er að móta leiðir til að styrkja samstarf náttúrustofa og stofnana ríkisins í þeim tilgangi að nýta fjármagn til þekkingaröflunar og vöktunar á náttúru landsins sem best og til að auka skilvirkni í samstarfi um náttúruvernd. Náttúrustofurnar hafa einnig fengið aukið hlutverk við vöktun náttúruverndarsvæða sem hrint var af stað af ríkisstjórninni árið 2020 með sérstakri fjárveitingu. Þá hafa náttúrustofurnar fengið aukið hlutverk í vöktun fuglategunda. Verkefnin eru skilgreind í samningum Náttúrufræðistofnunar Íslands við hverja náttúrustofu og eru jafnframt unnin í samstarfi við Umhverfisstofnun og Vatnajökulspjóðgarð. Einnig fela verkefnin í sér samræmingu gagna sem aflað er í vöktun en nokkuð hefur vantað upp á að svo sé. Þessi verkefni hafa styrkt náttúrustofurnar sem nú eru allar þátttakendur í þessu sameiginlega verkefni og jafnframt styrkt tengsl við ráðuneytið og stofnanir þess. Þessu til viðbótar hefur verið gerður tímabundinn samningur við Náttúrustofu Vesturlands þar sem stofunni var falið að vinna að verkefninu „Forsendugreining fyrir verndun Breiðafjarðar og tengsl við byggðapróun.“

Sameiningar opinberra stofnanna hafa borið misgóðan árangur, Það eru hinsvegar sporin sem hræða. Mikilvægt að hagsmunir allra náttúrustofanna, hagsmunir starfsmanna þeirra og hagsmunir samfélaganna þar sem þær eru starfræktar séu hafðar í öndvegi í þessari vinnu starfshópsins. Mikill nýsköpunarkraftur hefur falist í sjálfstæði hvers stofu og þeirri staðreynd að einn forstöðumaður er yfir hverri þeirra. Það skilar staðbundinni þekkingu og allt viðbragð og úthald er einfaldara. Metnaður fyrir því að starfsemin sé í góðum farvegi mun minnka frá því sem nú er ef ákvörðun um framtíð og þróun einingar væri tekin úr höndum samfélaganna. Stjórnir Náttúrustofanna eru skipaðar af sveitarfélögunum og aðkoma þeirra að starfseminni gegnum stjórnirnar skiptir máli og þar er farvegur fyrir aukið samtal. Stofurnar veita einnig mikilvæg tækifæri fyrir fagmenntað fólk á landsbyggðinni og eykur fjölbreytni í atvinnulífi sem og mannlífi í samfélögunum þar sem þær starfa.